

De toponimia tebergana (XIII): Zootoponimia¹

Xosé Lluis GARCÍA ARIAS

I. Animales domésticos

A. Les vaques

El xenéricu teberganu emplegáu pa referise a los bóvidos domésticos ye *las vacas*, términu munches vegaes sinónimu de *ganáu*, si bien ésti pue llevar inxerida la referencia a otros bienes pecuarios.

Ye posible qu'esta xeneralización *vacas* (= 'ganáu vacuno') tenga'l so aniciu nuna realidá ganadera onde la vaca yera elementu económicu de primera magnitú y numbéricamente mayoritariu con rellación al restu de los bóvidos. De toes maneres llama l'atención que la fixación toponímica nun respuenda a esta realidá de la fala darréu qu'alvertimos l'ausencia del términu *vaca* y namái una muestra del xermanismu *ganáu*: *La Cueva'l Ganáu*, abrigadoriu en términos de Fresnéu, en llugar peñascosu u s'alcuentren restos de pintures rupestres.

Llamen tamién l'atención les escasas referencies toponímiques a otros elementos en rellación direuta con otros bóvidos: namái una vegada *La Campa'l Magüetu*; tres veces

¹ A esti tema yá-y dedicamos tou un capítulu del nuesu *llibru* citáu col númberu 18 de la bibliografía inxerida a lo cabero d'estes fueyes.

apaez *La Becerrera* o *Las Becerreras* pa dar nome a llugares de pastu de los becerros; dos vegaes la esplicitación del xatu, *El Prau'l Xatu*, *La Xatera*. Nun sen contrariu alcontramos seis topónimos que lleven el nome del *buei* y permunchos que tendríen el so aniciu etimolóxicu cercanu al llat. *bouem*. Esta atención al *buéi* podría ser niciu de la necesidá organizativa que siguió darréu nuna sociedá ganadera que tien de dixebrar los sos pastos en función de les necesidaes agrícolas propies. Nesti sen el *buei* ye perimportante axente reproductor pero tamién bestia de tiru prestimable que llega a dar nome a una medida agraria, el *día de bueis*, entá con puxu güei comu nel sieglu XI, "de boues iorno I" (CDMSVO p.104, añu 1050).

La importancia de *les vaques* o ganáu vacuno na economía tebergana tradicional nun almite duldes y tien conócitu prestixu (38 p.66; 39 p.158). L'atención que mereciera de los falantes llevó a que na so fala s'articularen comu signos llingüísticos toa una riestra términos estremaos llingüísticamente gracies al sema "edá"; asina ente los vacunos masculinos la gradación de menos a más afitaríase:

tarral|xatu|moséu|becerru|magüetu|buéi

xusto ye dicir tamién que tamién s'almitiría la riestra de femeninos correspondiente:

tarrala|xata|mosea|becerra|magüeta|vaca.

Bien ta dexar dicho tamién qu'ente los masculinos *xatu* ye términu ensin marcar pudiendo facese sinónimu de *buei*; tamién *magüetu* y *becerru* podríen sustituir a *buei* pero enxamás podríen aplicase a los representantes más nuevos; los masculinos *moséu* y *becerru* son de menos frecuencia que los sos correspondientes femeninos y ente éstos podría señalase tamién la presencia d'un signu nueu, *coitrala*, términu marcáu frente a *vaca*, pa referise a la fema de más edá y

destinada a carne (< culter).

Llama l'atención cómu dientru l'asturianu tradicional nun funciona ente los bóvidos machos la oposición 'capáu/ 'ensin capar' anque, güei, de fechu, tea impuesta pol castellán; n'efeutu entá viven güei espresiones que nun almiten un res de dulda comu *llevar la vaca al buei*; dicha oposición nel presente elimínase a favor de la distinción castellana *buei/toru*.

LLAT. BOUEM

1. *La Cuesta'l Buei*: en Cuña, sitiu de monte que foi pastu.

2. *La Cuesta'l Buei*: llugar de Torce de mal terrén; foi bueizuna.

3. *El Cuetu'l Buei*: na granda Riellu; nun se da pastu.

4. *La Braña los Bueis*: en Funfría (La Somoza); citada nel CMÉs p.2087 comu "la braña de los vueyes".

5. *Puexu los Bueis*: en La Rasa, en términos d'Entragu; mal tarrén que val dé pastu.

6. *Sucueva los Bueis*: en Santana (Marabiu), baxo un gran furacu na peña.

Observaciones:

De la importancia de les vaques na economía tradicional, y entá güei, dellos usos y costumes nel presente dan testimoniu; pero resulta abondo difícil saber ú la toponimia amuesa una esmolición, ú una referencia a la cultura material, ónde a aspectos d'otra mena comu puen ser de tipu míticu-relixosu. Conocemos la importancia que tuviere'l buei nes sociedaes indoeuropees y dellos de los datos por nós arrecoyíos aconseyen prudencia a la hora d'interpretar los seis primeros nomes de llugar (5 p.189; 6 p.669).

Nidiamente tamién tán en rellación etimolóxica con *bouem* los topónimos que siguen darréu:

7. *La Fonte la Bobia*: a la entrada La Veiga Cueiru (Taxa); a esti llugar refierse'l documentu del s.XI a falar de "illa bouia de Quero" (CDCO n.118).

8. *Bobia Fuexos*: braña de Taxa.

9. *La Muria la Bobia*: pastizal y sierra en Marabiu (Valdesantibanes).

10. *Bobia*: prau ente Prau y Murias.

11. *La Bobia*: (~*La Obia*): llugar enforma altu, en Santana (Marabiu).

12. *La Gobia*: prau de bona calidá na parte d'abaxu del pueblu Carrea; documéntase comu "la tierra de la bobia" (DAT 30, a.1649); "la tierra de la Bovia" (DAT n.10, a.1683).

13. *La Gobia*: prau de bona calidá en Fresnéu, na llende de *La Güeiriza* (top.17).

14. *La Gobiuca*: prau de Carrera, a la vera de *La Gobia* (top.12).

15. *La Güeiriza*: pradera alta de Cuña, probablemente afitada nel CMÉs asina: "La gueiriza de Valnabeda" (p.1911); "la pradería de la guariza"(p.1963); "bueriza"(p.1966); "vo-veriza"(p.1666).

16. *La Güeiriza* (~*La Bueiriza*):rebolal y pastu común en Villamaor; acuérdense los vecinos que perteneció "al señor de la Casona" y que metía allí los gües a pastar.

17. *La Gueiriza* (~*La Güeriza*): pastu en términos de Fresnéu a la vera Piedrafurada; cítase en 1683 (DAT n.10) "valle de la guayriza".

18. *La Bueizuna* (~*La Beizuna*): pastu común debaxu La Pena Sobia; a esti sitiu refierse'l documentu de 1698 dando anuncios d'interés sobre usos y vezos rellacionaos coles morteres (DAT n.1).

19. La Fonte'l Bazunil: praos percuestos, n'Urria.

Notes documentales: ye posible qu'a los topónimos 9, 10, 11 se refieran les documentaciones de *Comprob.* "bobia fondera" (p.62,64); "bobia" (p.94,98,99); "vueicuna" (p.1941); "vvecuna" (p.1980); "vvyucuna" (p.2083); "vuicuna" (p.2083). Les cuatro últimes cites daes pol CMEs refiérense a un llugar de Cuña cerca d'Argudín.

Observaciones:

1. Si bien la totalidá de los nomes de llugar qu'antecedén etimológicamente han entendese en rrellación a *bouem*, lo cierto ye que lo mesmo dende'l puntu de vista del conteníu comu de la espresión ufierten dalgún tipu de dixebra que fai falta alvertir.

2. Los topónimos del tipu *bobia* (7-14) esixen, al nuesu entender, partir del llat. **bouia* o **bouidam* 'llugar de pastu de bueis o bóvidos' y nun presentaríen oxeción fónica estimable (11 p.29). Semánticamente paez almisible la nuesa propuesta darréu qu'entá vive güei *bobia* col significáu de 'pasu natural ente montes' (13 p.13); ello probablemente axústase a la idea de 'puertu', 'braña', 'llugar de pastu' que vemos en documentu del sieglu XI refiriéndose al puertu de Cueiru, ente Teberga y Somiedu, al que se-y aplica indistintamente'l términu "bouia" y "portum": "illa bouia de Quero", "portum Quarium" (24 n.118), el mesmu qu'equí enxertamos nel número 7.

3. Los topónimos restantes (15-19) tamién etimológicamente tán formaos sol llat. *bouem* con incrementaciones fóniques destremaes del tipu **bo(v)aricea* (9 p.351), **bo(v)etiuna*, **bo(v)etunilis*. Dende'l puntu de vista semánticu ye posible que debamos fixamos en dellos aspeutos culturales llantaos nes mesmes funciones del buei, d'utilidá perdixebrada según tea

castráu o ensin capar. Nesti últimu casu, el buei semental, foi oxetu de procuru y atendíu según les posibilidaes comuniataries. Un testimoniu de lo cabero'l sieglu XIX dizmos que "cada pueblo adquiere anualmente un toro semental de las mejores condiciones que llevan a los puertos, siendo allí los únicos en los meses estivales y otros son estabulados en las aldeas para los meses de invierno" (7 p.307). Del vecín conceyu de Somiedu una referencia del primer terciu d'esti sieglu abunda nel mesmu sen: "...por las calles se pasean dos toros sementales propiedad del pueblo. Su manutención se hace por subasta pagada por los vecinos en proporción al número de vacas que tiene cada uno" (12 p.443).

Pero, equí ta la diferencia, mentantu los bueis enteros puen pastiar llibremente en terrén comunal coles vaques, refugóse siempre que los capaos fexeren otro tanto, por razones de clara mena hixénica. Ello foi, na nuesa opinión, y según caltienen los ganaderos, lo que dio pie pa que-yos tuvieren qu'acotar llugares de pastu, esto ye *güeirizas* y *bueizunas*, que viven güei non sólo na toponimia sinón comu apellativos. Dichos llugares podíen ser grandes espacios, verdaderes *morteres*, comu entá pue vese en documentu de 1698 (DAT n.1; 18 p.288; 8 p.424; 10 p.278), o praos más pequeños y cerca'l pueblu. Ye posible, nesti sen, que dellos de los topónimos del tipu *bobia*, especialmente los que tán a la vera los pueblos, puedan entendese asina restrinxendo daqué'l significáu xeneral de 'pastu de bueis' > 'pastu de bueis capaos', ~'pastu de bueis ensin capar'.

AST. MAGÜETU

1. *La Campa'l Magüetu:* campa d'entrada mala y zarrada de mou natural con difícil salida; ta en Piedrafurada, ente Carrea y Fresnéu.

Observaciones:

1. Lo mesmo'l masculín, *magüetu*, que'l femenín, *magüeta*, son de munchu emplegu en Teberga (documentase yá nos sielos XVI-XVII, DAT n.30) comu en xeneral cuasimente en tol asturianu; en delles ocasiones dase un usu figuráu del términu que s'aplica a persones fuertes, toques o brutes.
2. Resulta difícil tomar un últimu determín so la etimoloxía de *magüetu* aunque pela parte de nueso resistíamosnos a almitir l'aniciu prerromán que camienten Corominas-Pascual (DCECH s.v. magüeto) y dientru les dificultates empobinábamos hacia un términu onde s'inxiere'l llat. *annum*, meyor entá qu'un deriváu de *uaccam* (43 p.206).

LLAT. IBICEM

1. *El Llanu la Becerrera*: llugar na braña de L'Aguil (Torce) onde se guardaben les becerres.
2. *Las Becerreras*: campera de Sobia con pequeños desniveles.
3. *Las Becerreras*: pastu comunal en La Foceicha, en terrén afayaízu pa dormir el ganáu aunque ye llugar de pasu del osu.

Observaciones:

1. Paez d'aconseyar que los nuegos topónimos s'entiendan dende l'apellativu teberganu *becerru*, enantes conseñáu; la presencia del sufixu *-era* tendría un conteníu de 'llugar afayaízu pa', 'llugar de munchos', 'llugar apropiáu pa', de mou asemeyáu a comu apaez n'otres composiciones comu *La Xatera*, *Las Porqueras*, etc. Comu apellativu dientru del nuesu dominiu entá alita'l términu en Oseya de Sayambre onde *xatera* 'sitiu de munchu pastu onde se meten los becerros' (10 p.209).

2. Etimológicamente *becerru*, *becerra*, paez formáu sobre un términu del llat. hispánicu *ibex -icis* 'cabra montés' (DCECH s.v. becerro). Debe, de toes maneres, alvertise cómo nel planu del conteníu hai un desplazamientu del significáu primeru aunque con una referencia al mesmu reinu animal.

AST. XATU

1. *El Prau'l Xatu*: prau percuestu de La Foceicha.
2. *La Xatera*: llugar qu'acotaben pa xatos na braña Los Fuexos (Fresnéu).

Observaciones:

1. Corominas-Pascual (DCECH s.v. choto) camienten qu'ast. *xatu*, gall. *xato* podríen ser vocablos de creación espresiva, comu voz cola que llamaben al animal, o motivada pol ruiu fechu por ésti al mamar, cosa qu'almitte ente nós José Manuel González (14 p.387). Xovellanos enantes (15 p.348) interpretaba l'apellativu dende'l llat. *satus*, participiu de *sero*.
2. Ye perdifícil, de toes maneres, xustificar la etimoloxía dende les propuestes feches, d'un llau porque siempre resulta esnidioso almitir que se trate de creaciones espresives; d'otru porque fairía falta que'l participiu propuestu tuviere *-tt-* pa conservase güei comu *-t-*. Na mio opinión el términu asturianu habría rellacionase con apellativos del tipu cast. *chivato*, tamién de creación espresiva pa Corominas-Pascual (DCECH s.v. chivo), o *jabato* 'cachorro del jabalí' (43 p.271) con un aniciu, quiciabes, árabe (DCECH s.v. jabalí).
3. Sobre *xatu* formariase *xatera* (top. 2), de mou asemeyáu a comu sobre *becerru* > *becerrera*, según viemos enantes.

B. Los equinos

Nos falantes teberganos que meyor conserven la fala tradicional, cola espresión *burru/burra* non sólo se fairía referencia al 'borricu' 'pollín' sinón al 'caballu'. *Burru* opondríase a *borricu-pollín* (colos femeninos *borrica-pollina*) correspondiente al cast. *asno*. Güei, de toes maneres, *caballu* y *yegua* alternen comu sinónimos de *burru*, *burra*, y estes dos últimes pallabres tamién son emplegaes de mou asemeyáu a la correspondiente espresión castellana. La toponimia, de toes maneres, da a entender, de ser correcha la interpretación etimolóxica, que les espresiones *caballu* y *yegua* nun tuvieron alloñaes de los usos teberganos. Con too, xusto ye dicir que lo que sería d'aguardar, la espresión *caballu*, nun se da na fala de güei aunque sí se reconoz, forzadamente, ente los nomes de llugar¹. Sobre los topónimos del tipu *burru* convién alvertir qu'en dalgún casu podríen debese non al equín sinón al pequeñu balagar que se conoz cola mesma espresión, quiciabes comu un casu más d'animalización tan frecuente nes fales populares (3 p.46).

Si bien ye verdá que'l *caballu* ente dellos pueblos del norte peninsular foi utilizáu con fines relixosos² nun apaez cosa dala nesi sen na nuesa toponimia aunque ye la *mula* quien surde comu protagonista nes lliendes d'aspeutu cristianu (6 p.666)³.

Ente los seguidores de los güei apellativos referíos a equinos nun se da continuador toponímicu de *pollín*, *pollina*; tampocu *burreñu* tien seguidor aunque sí *machu*, quiciabes d'introducción moderna.

Nun soi sabedor de si los nomes de llugar del tipu *yegua* puen almitir otra esplicación que trespase les lliendes zoonímiques. De fechu tiense esplicao que dellos nomes d'animal foron daos a corrientes d'agua, a lo meyor con un sentíu relixosu (1 p.232) y, d'otra parte, nun s'ignoren les

dificultaes que podríen plantear otres hipótesis que naguearen por esplicar los nomes de llugar del tipu **equoranda* (2, I, p.96; 2, II, p.232).

El CME na so respuesta 20ª damos anuncia del ganáu caballar tebergano; estes son les cifres daes pa Valdesampedru: "23 caballos", "50 yeguas", "30 potros", "20 potrancas" (foliu 307). En sen contrariu manifíestense les *Comprob* (foliu 10) que falen de "34 caballos", "54 yeguas", "59 crías". El mesmu documentu refierse tamién al esquilmu de potrancos, a que ningún vecín tien yeguada y tamién a que son de "corta marca las yeguas de este país" (foliu 277 y 332).

LLAT. CABALLUM

1. *Foncaballal* (~*Fuencaballal*): n'Urria.

2. *Vallina Caballos*: llugar de salida difícil, frecuentada por caballos, na Pena Sobia, a la izquierda de Botorru.

3. *La Fonte los Caballos*: terrén enforma quebráu en Villamaor.

4. *Vallina Caballos*: pastu común en Fresnéu.

5. *La Fonte'l Caballu*: fonte de Monteciellu, seca la mayor parte l'añu, en Quintana. Según los mios informantes sería un topónimu creáu apocayá.

6. *El Caballu*: prau y matu en Villar, Ye perposible qu'a esti sitiu se refiriera'l Libru'l Codu cuando fala de la viña llamada "del caballo" (p.137) o al llugar "qui dicitur del Cavallo" (p.124).

² Ye posible que dalgún top. portador de *caballu* tea aniciáu nel amestáu *caput uallis*, refechu llueu (18 p.38).

³ Strabón (III, 3, 7); A. García Bellido, *España y los españoles hace dos mil años*. Madrid, Espasa-Calpe, 1968, p.120.

⁴ Na documentación medieval d'Asturies apaez "pede de mula" comu nome de llugar que correspuende al güei *La Pata la Mula*, al sur del conceyu d'Uviéu (24 n.117; 17 p.284).

7. *El Cabacheiru*: prau de La Torre. (Ye claro que'l mio informante ye "cheísta").

(8. "*La llama del cavallo*": citada por CMEs p.1966, en términos de Barriu-Cuña).

LLAT. EQUAM

1. *El Michu las yeguas*: llugar de Sobia, bien acoyíu, onde les caballeríes mosquen; ta a la vera L'Estoupu.

2. *Solayegua*: finques de Gradura.

3. *La Mata la Yegua*: castañéu de Riellu.

4. *Fos de la Yegua* (~*Fuesdelayegua*): veiga con un llaguete en Marabiu. Ye una veiga perllana y redonda dafechu, arrodiaada de peña; ye llugar perfrecuentáu poles caballeríes.

LLAT. PULLITRUM + SUF.

El Putril: veiga de Marabiu que va estrechándose hacia'l llugar denomáu *Trilluputril* ande empobinen los homes les caballeríes sueltas cuando quieren pescales.

LLAT. SER. BURRICUM

1. *El Prau la Burra*: en La Torre.

2. *El Puexu los Burros*: llugar peñascosu en términos de Fresnéu.

LLAT. MULAM

1. *La Pata la Mula*: en Gradura. Ye una figura na piedra onde, según la tradición popular, quedó impresa la pata d'una mula que llevaba a la Sagrada Familia a Exiptu (6 p.666).

2. *La Patada la Mula*: en Las Envueltas, camín de Sobia. Esplica asina la xente una figura caprichosa na piedra, tamién arrodiaada de creencies populares.

3. *La Patada la Mula*: en Barriu. Trátase d'un casu asemeyáu al 1 y 2.

LLAT. MASCULUM

El Prau del Machu: prau pequeñu de Fresnéu onde frecuentemente pasta un mular. Podría tratase d'un top. de creación nueva.

LLAT. PARARE

1. *La Parada*: barriu d'Entragu onde hubo una parada de caballos sementales.

2. *La Parada*: barriu de Prau.

3. *La Parada'l Conde*: en La Braña de Cuevas; yera llugar de pasu obligáu de los rebaños del Conde de Oliva cuando veníen de trashumancia. Ellí había capiella y tolos años celebraben una fiesta de monte.

Observaciones:

1. Ye posible que los dos llugares primeros deban el so nome a ser, n'otru tiempu, asitiamientu de caballos sementales de los qu'hai niciu nesti conceyu; asina, a principios de sieglu, según Bellmunt y Canella (7 p.307) había "puestos de remonta para la cría caballar en Taja y Entrago" pa lo que cuntaben con una "subvención municipal". Ye posible, nesti sen, que la fama de les "hacas" teberganas de que da anuncia Xovellanos nel so Diariu III, de 1792, se debiera al procuru que se tenía y del que seríen niciu les *paraes*.

2. El top. 3, ensin negamos dafechu a una posible rellación etimolóxica asemeyada, too mos aconseya interpretalu tamién dende l'usual apellativu *parar* o *aparar*, meyor dende'l so participiu, pero lesicalizáu agora comu 'posa', 'altu nel camín'.

C. La reciella

El ganáu menudo, especialmente cabres y oveyes, conozse en Teberga comu na mayor parte d'Asturies col nome de *reciella*, términu documentáu dende la Edá Media. Na nuesa toponimia nun cuayó l'apellativu pero sí caúna de les especies consideraes *reciella*⁵.

LLAT. OVICULAM

Prau las Uveichas: en La Foceicha.

LLAT. CASTRARE

El Puexu los Castrones: puexu na Pena Sobia en llugar frecuentáu poles cabres.

Etimológicamente l'ast. *castrón* 'machu de la cabra', tien l'aniciu nun participiu fuerte del llat. *castrare*, incrementáu

⁵ La cabaña ovina tebergana foi considerable fasta apocayá cuando la despoblación rural llevó darréu la imposibilidá d'atender al cuidáu d'esti ganáu tenío na mayoría de los pueblos teberganos en réxime de *vecera*. De la segunda parte del sieglu XVIII da cuenta'l Catastru del Marqués de la Ensenada, a xulgar per estos datos incompletos:

<u>Conceyu</u>	<u>oveyes</u>	<u>críes</u>	<u>carneros</u>
Valdesampedru	10.694	10.040	404
Valdecarzana	617	877	261
El Privoilexu	10.018	698	212

Entá nos años 50 d'esti sieglu fomos testigos de cómo nel pueblu de Carrea ca una de les cases tenía ente 30 y 50 cabeces d'esti ganáu. Pa curiales en pastos comunes cada día tocaba a ún la vez (d'ehí *vecera*): yera'l *veceiru* que pela mañana axuntaba toles oveyes nun llugar del pueblu a la voz de: *Sacái ganáu que marchu*. Al mesmu tiempu podía avisar tamién con un turullu. De tarde, al llegar al pueblu, les oveyes dixebrábense ca una pa la so corte; munches vegaes falta que los dueños foran facer la dixebrá, enantes de qu'entraren na corte, a la voz de ¡*xebra!* ¡*xebra!*!. Les oveyes yeren bien conocíes pero pa nun dexar llugar al enquivocu ca una de les cases ponía-yos una marca característica. La mayor parte d'estes marques yeren moquetes de traza distinta feches nes oveyes.

llueu sufixalmente.

LLAT. *CARNARIUM

1. *La Fonte'l Carneiru*: en Taxa.

2. *El Puexu'l Carneiru*: llugar de Parmu onde empoxaben les oveyes pola mala calidá del terrén.

3. ("*del carnero*", nome d'una viña citada pol Llibru'l Codu, p.125, de difícil localización güei).

LLAT. CAPRAM

1. *La Cabra*: praos con un regueru en Villamaor. Apaez yá en *Comprob*. "la cabra" (p.71, 74, 81).

2. *La Cuandia las Cabras*: camín difícil que lleva de El Campu a Urdiales (Valdesantibanes).

3. *Llandecabras*: cortinal d'Enragu; ye un terrén enforma llanu xunto a La Vuelta la Pumeda; apaez citáu en DAT comu "lendecabras" (n.33, añu 1708) y en *Comprob*. comu "llende cabras" (p.36, 37, 38, 45).

4. *El Cabrón*: prau bonu en Fresnéu.

5. *El Cabrón*: terrén nel cortinal de Taxa.

6. *El Cabril*: en Fresnéu.

7. *Cantucabril*: llugar de Vixidel con munchu corzu y robezu.

8. *Los Cabreiros*: en La Foceicha.

9. *Los Cabreiros*: sierra de Fresnéu, con pasu de cabres.

10. *Los Cabrales*: pastu común en La Villa.

11. *Cabriu*: pastu común en Marabiu.

12. ("*la cabra*"): prau, probablemente, de Berrueñu citáu por CMEs (p.1664, 1750).

Observaciones:

1. El CME da cuenta del ganáu cabrío comu niciu de la riqueza

pecuaria tebergana na contestación a la entruaga 20, a nun ser pal conceyu de Valdecarzana. Pal entós conceyu de Valdesampedru da estos datos: 357 cabres, 409 "machos de cabrío", 188 cabritos (foliu 307v). Les *Comprob.*, n'otru sen (foliu 10), falen de 532 cabres, 125 cabrones y 336 críes. Ye posible que'l pueblu de más tradición na cría de cabres seya Fresnéu; d'ehí el nomatu de *cabras* que se da a los sos vecinos. Esti pueblu tien muncha estensión peñascosa y hasta hai bien poco yera recorrida dafechu por esti ganáu.

2. Etimológicamente los nuestos topónimos bien son direutos continuadores del llat. *capram*, asina los 3 primeros, o bien presenten una incrementación sufixal *-ón* (4-5), *-il* (6-7). *-eiros* (8-9), *-al* (10), *-íu* (11). A nun ser los cincú primeros podemos interpretar los llugares comu continuadores de vieyos términos axetivales.

D. Otros animales domésticos

LLAT. SER. CATTUM

1. *La Pena'l Gatu*: n'Urria.

2. *La Vallina'l Gatu*: en Taxa.

3. *La Cueva'l Gatu*: prau ente Berrueñu y La Barrera con unes covaretes nún de los sos cabos.

4. *Valdelagata*: cortinal de Santianes ("baldelagata", *Comprob.* p.86).

Observaciones:

Resulta difícil afitase na idea de que toos estos nomes de llugar puean esplicase dende l'apellativu teberganu *gatu* con que s'alude por antonomasia al *gatu* domésticu, perpresente nel nuesu folklor tradicional (20 p.35). Ye posible qu'en dalgún casu teamos delante d'una referencia al *gatu algaire* (43 p.262) conocíu tamién comu *gatu montés*, *montesu*

o *montesín*: nesi sen los top. 1 y 3 podríen llevar a esa interpretación, quiciabes tamién el 2. De toes maneres nun hai qu'escaecer que *Gatto* apaez na antroponimia medieval ("Gatton" yá nel sieglu IX, cfr. 24 n.12) lo que mos llevaría a destremar la nuesa prudencia interpretativa, de mou especial nel top. 4.

LLAT. PORCUM + SUF.

1. *Las Porqueras*: llugar de Valdezreizales (Entragu) onde, al dicir de tradición oral, guardaron los gochos los vecinos d'esti pueblu pa furtalos a les tropes franceses al entamu del sieglu XIX.

2. *La Fonte las Porqueras*: llugar de la braña de Santianes onde llevaben los gochos a pastar.

3. *El Porquín*: prau na parte d'arriba de Bárzana.

4. *Las Porquerizas* (~*Las Porquerices*): llugar de Parmu onde avezaba amachar el xabaryl.

5. *Puexupurcil*: zona cerca d'Entragu

6. *Mataporquera*: zona de Villanueva non lloñe del pueblu onde pacíen los gochos n'otres dómines. Acuérdense tamién los mios informantes de que'l xabaryl frecuentaba'l llugar.

7. *Picos de Candipuercu*: picos na llende de Fresnéu col conceyu Quirós. Yera llugar frecuentáu pol xabaryl.

Observaciones:

1. *Puercu*, *-a* vive güei na fala tebergana col significáu de 'suciu', 'mancháu' y aplícase lo mesmo a persones qu'animales y a coses. Parcialmente coincide nos sos usos con *gochu* anque esti términu ye'l xenéricu pa referise al ganáu de cerda. Anque *gochu* desplazó dafechu a *puercu* aplicáu al animal, el vieyuu usu del apellativu de *puercu* entá alita nel deriváu *porquera* 'corte del gochu', en dellos casos sinónimu de *cubil*, d'emplegu

femenín, y dacuandu de *corru*, *corripu*, *corripa*.

2. La perbona cabaña porcina tebergana⁶ nun podía sinón tener rellumu toponímicu aunque non siempre resulte fácil averiguar cuándo un determináu topónimu ta refiriéndose al gochu domésticu y cuándo pue referise al *gochu montés*, espresión qu'en dellos llugares d'Asturies entá nun foi desanicáu pol arabismu *xabaryl* o *xabalín* (43 p.271, 277, 300).

3. A la nuesa llista de topónimos podríamos axuntar ún más prósimu pola espresión: *La Venta la Puerca*: braña al sur de Parmu -*Las Cortes de la Puerca*- camín del Puertu Ventana. Al mio ver esti nome de llugar podría entendese meyor dende'l llat. *porcam* 'llombu', 'tierra llevantada ente dos riegos fechos pol aráu'.

⁶ Na contestación a la entruga 20 del CME respuenden los vecinos de Valdesampedru que pa 230 vecinos hai: 200 "puercos viejos"; 192 "marranos"; 193 "puercas de cría"; 226 "lechones de mamar". Lluéu les *Comprob.* (foliu 10) dirán que pa 235 vecinos hai 46 "cerdos", 312 "cerdas" y 542 "crías". Si mos atenemos a los datos primeros supónse que'l 83% de los vecinos tienen gocha de cría.

Yá na dómina de Xovellanos los gochos de Teberga yeren nombraos y anota nel so Diariu que "este concejo es rico en ganados de asta y cerda"; llueu cuando nel Puertu de Somiedu ve gochos pastando diz comu referencia que "parecen a los teberganos". Entá al entamu d'esti sieglu, en Bellmunt y Canella, diráse que'l ganáu "de cerda es muy nombrado" (18 p.305). Fama tala lleva a que cuayen los versos populares:

*el día de Nuestra señora
por ser fiesta renombrada
baxái mozos de Teberga
esos de la oreya llarga.*

Lluéu, cuando va escaeciéndose'l sentíu orixinariu de la copla, en clara referencia a los gochos criaos en Teberga, xenérase la creencia ente dellos de que la xente de Teberga ye d'oreya llarga; güei desprovistu de tou matiz espreciatible creóse un troféu de canción asturiana col nome de "oreya llarga", según la espresión foránea non según l'autóctona, *oreicha llarga*.

Debío, quiciabes, al interés pola cultura porcina, el léxicu teberganu ye ricu nesti aspeutu; asina'l xenéricu ye *gochu*, -a; tamién

II. Los animales salvaxes

LLAT. URSUM

1. *El Puexu la Osa*: en La Villa.
2. *Prau la Osa*: prau cerca'l pueblu Vixidel.
3. *La Manga la Osa*: terrén de La Pena Sobia onde, polo accidentáu, sería difícil la entrada del plantígradu.
4. *Puexu la Osa*: llugar de Fresnéu frecuentáu pol osu que va a la gueta les cabres qu'ellí se guarden.
5. *La Vallina l'Osu*: en Prau.
6. *El Cuetu l'Osu*: llugar de Villanueva onde los cazadores esperaben el pasu del animal.
7. *El Colláu l'Osu*: zona de pasu del osu.
8. *La Fonte l'Osu*: llugar de Villaunel onde los cazadores esperaben el pasu del osu.
9. *La Fonte l'Osu*: pasu del osu ente Parmu y La Villa..
10. *El Llaguazu l'Osu*: llugar de Torce onde l'osu axuntaba llaguazu pa iguar la so cama enantes d'empallonase.
11. *El Tollu l'Osu*: en Sobia (Valdesampedru).
12. *El Toru l'Osu*: llomba y pasu difícil en Sobia, yera llugar frecuentáu por esti animal.
13. *El Tubu l'Osu*: en Sobia.
14. *Veiga Usil*: zona de la braña de Taxa, mui frecuentada pol osu.

Observaciones:

L'abundancia de monte arboláu nel nuesu conceyu pue denomase *gochu de mata* o *matón* al crecío y criáu pa carne; el gochu qu'entá nun llegó dafechu a adultu pue conocese tamién comu *bracu* y *llavascu*; al gochu alimentáu a biberón llámen-y *esquitón*; el más ruin de la camada ye'l *güerre*; la gocha caliente ta *berruela* y deben *echala al berrón*. El gochu aliméntase de *llavaza*, esfregaúres de la comida de la casa; col so focicu los gochos *fozan* y amás de *gruñir* y *urniar* puen emitir un soníu especial que se conoz comu *corcollar*.

asina comu les dificultaes del terrén fexo posible que fasta fai bien poco hubiera munchos exemplares d'osu pardu. Los nomes de llugar dan cuenta d'ello asina comu del calter solitariu del plantígradu. Enxamás apaez na nuesa toponimia'l nome de la cría, *esbardu*; sí un axetivu en *-il* (top.14) asemeyáu formalmente a los conocíos del tipu *-cabril*, *-llubil*, *-aguil*, etc. equí citaos.

LLAT. LUPUM

1. *La Corrada'l Llobu*: castañéu de Bárzana; nun hai agua na zona.

2. *Cuetullobo*: en Gradura.

3. *L'Auteiru'l Llobu*: llomba de Parmu onde amachen los llobos.

4. *Caga'l Llobu*: llugar de San Salvador onde se dan bien les setes conocíos col nome de *ciscullobo*.

5. *Valdellobos*: zona ente San Salvador y Fresnéu.

6. *Valdellobos*: casería de La Plaza, probablemente la citada pol Llibru'l Codu comu "Valdeluporum" (p.116), "valle luporum" (p.126), "valdelobos" (p.119, 122, 127).

7. *Picupenallobal*: sierra en términos de Fresnéu. Dizse que dende esa peña, el llobu cuida la que será la so presa.

8. *La Llubil*: campera cuesta y sierra a la izquierda de La Maquila, en Sobia.

9. *Vallina Puexullubil*: en La Pena Sobia, en llugar frecuentáu polos llobos en Piedraxueves (Valdecarzana).

10. *Cuetu Llubisneras*: en Vixidel.

12. *Llubisneras*: llugar en términos de Barriu mui fúnebre y frecuentáu polos llobos.

Observaciones:

1. Dende'l llatín *lupum* somos a esplicamos l'apellativu *llobu*

(fem. *lloba*) y los 6 primeros topónimos equí conseñaos, asemeyaos a otros espardíos per toa Asturias (25 p.434) y otres fasteres más alloñaes (26 p.510). Ye posible que los números 5 y 6 presenten continuador d'un antropónimu *Lupus*, cosa qu'aconsejaría la prosimidá de los dos llugares a sitios poblaos; de toes maneres resulta perdifícil probalo anque conocemos en Teberga un continuador xenitivu con metáfora por *-i*, *Villallube*, y nel nuesu dominiu llingüísticu los frecuentes apellíos del tipu "*Lobo*", "*Lobato*", etc. Tamién son conocíos semicultismos antropónimicos del tipu *Braña de Sanlllope* (cfr.28). Al nuesu ver en ningún de los exemplos teberganos ye aconsejable ver hidrotopónimos (23 p.379; 2, I, p.108).

2. Deriváu de *lupum* ye'l diminutivu *llobercu*, *llobín* pero ningún de los dos términos ta representáu ente los nuestos topónimos. Los top. 8-9 presenten una axetivación en *-il* polo que debemos entendelos comu llugares frecuentaos pol llobu. Daqué asemeyao pasa col número 7 con terminación en *-al*, comu si d'un verdaderu coleutivu se tratare. Respeutivamente remontaríen a **lupilem* y **lupalem*. Pela parte de so los tres últimos ufierten un aniciu nun términu, doblemente incrementáu, del tipu **lupicinariam* xustificándose'l so antecesor **lupicinum* nel antropónimu de la mesma espresión, lo mesmo que-y pasa a **lupercus*. Una *llubisnera* sería, con toa probabilidad, un llugar abellugu de llobos, una madriguera de so.

3. Nun alcontremos en Teberga nomes de llugar del tipu *Chanteloup* que dieren llugar a una llarga bibliografía⁷. De toes

⁷ Ente otros títulos: A. Nègre, «À propos du loup en toponymie», RLR 1974, p.217ss; A. Nouvel, «Réponse à la note de Monsieur l'Abbé Nègre intitulée: À propos du loup en toponymie». RLR 1975, fasc.1, p.217ss. Y los art. del mesmu autor na citada revista nos años 1970, 1971; F. R. Hamlin, «Les noms de lieux en *chante-* et leur origine à la lumière de la cartographie», en *Actes du XIIIe Congrès International*

maneres el nuesu top. 4 nun dexa de llamamos l'atención aunque nun seya imposible según les regles combinatories del asturianu. Al nuesu entender bien pudiere entendese dende l'apellativu *ciscu (de) llobu* 'Lycoperdon perlatum', tamién conocíu n'Asturies comu *peudellobu*⁸. Al nuesu ver *ciscu* 'vixu', 'peu ensin ruíu' podría tar aniciáu nel deriváu del llat. *cirsium* > **cirs(i)cum*, responsable del verbu *ciscar* 'tirar ciscos' o *ciscase* 'cagase un pocu', opuestu al xenéricu y ensin marcar *cagar*, *cagase*. (cfr.32)⁹. *Caga'l Llobu*, entós, pudo ser una adaptación del anterior y menos conocíu **Cisca'l Llobu* > **Ciscu'l Llobu*.

LLAT. UULPICULAM

1. *Los Galpechos*: praos d'Urria u, según los vecinos, hai raposeres.

2. *Golpecheras*: prau de S. Salvador con covaretes frecuentaes pola rapiega. ("las golpelleras", DAT 1690, n.28).

Observaciones:

1. En Teberga, que sepamos, nun se rexistren apellativos en rellación etimolóxica colos topónimos equí citaos que, de xuru, han interpretase a la vera d'otros yá estudiaos (21 p.16; 22 p.66). Nel casu presente ye claro qu'hai que ver l'aniciu etimolóxicu nel diminutivu en *-iculam*, de *uulpes* *-is* con incrementación del coleutivu *-arium*, en plural nel casu segundu.

de Linguistique et Philologie Romanes, I, Québec, 1976, p.925ss. «Compte rendue de la séance de la Société Française d'Onomastique de 26 de janvier de 1973», *Revue Internationale d'Onomastique*, ochobre 1974, p.310ss. etc.

⁸ Delles especies botániques, de toes maneres, son tamién portadores del nome del *llobu*; asina yá cita Pliniu, el *lupus salictarius* 'altramuz' etc... En Teberga conocemos la *poutalloba* 'Ranunculus bulbosus'; *cordolobu* 'Helleborus', 'Echium vulgare', 'Verbascum', etc... (cfr.27).

⁹ La esplicación etimolóxica propuesta por García de Diego (DEEH,

Fónicamente tien que se conseñar la consonantización de la velar d'aniciu y la disimilación de la deuterotónica.

2. Vese, a xulgar pela toponimia, que debieron dase los continuadores de *uulpes* na fala pero de xuru que foron sustituíos polos continuadores del llat. *rapum*, llueu entecruzaos con *rapere* y col xermanismu responsable de *rapar* y términos rellacionaos (cfr.DCECH s.v. rapaz, rapar, rapifía, raposa; DEEH s.v. rapum). Estos continuadores viven güei comu sinónimos *raposa*, *rapiega* (non sólo femeninos sinón espresión del xenéricu pa referise a la especie)¹⁰. Nos dos casos -el términu consideráu más teberganu ye *rapiega*- apaez un sufixu abundantivu *-osa*, *-iega*. La fala autóctona nun conoz la espresión *zorra* si nun ye comu variante de *forra* 'fema, (especialmente la vaca) que nun empreña'.

3. Los nomes de llugar teberganos del tipu *rapiega*, *raposa* son:

- a. *El Valle la Rapiega*: llugar frecuentáu pola rapiega en Taxa.
- b. *La Rapiega*: terrenos ruinos en Campos.
- c. *La Corte la Rapiega*: corte de La Villa.
- d. *La Pena la Rapiega*: peña caliza en La Torre.
- e. *El Rapiegu*: llugar d'Urria frecuentáu pola rapiega.
- f. *La Rapeguera*: parax ente Cansinos y Villaunel, frecuentáu pola rapiega.
- g. *La Cueva las Rapegueras*: parax de Marabiu onde hai abondos raposos.
- h. *La Raposa*: pequeñu monte de Murias onde ta la llamada *La Cueva la Raposa*, frecuentada por esti animal.
- i. *La Fonte'l Raposu*: en Villanueva.

1238) ta bien alloñada de la nuesa darréu que ve l'aniciu nun su-puestu **caesicare*, formáu sobre **caesare* 'cortar'.

¹⁰ Tamién ye llamada *María de las mil mañás* nun cuentu arrecoyíu de la tradición oral tebergana (6 p.672). Tamién García según el dichu popular: *apellidaste García comu la rapiega*.

LLAT. MELEM + SUF.

1. *El Regueiru'l Melandru*: n'Urria.
2. *El Melandru*: llomba cerca de Las Argaxadas (Parnu).
3. *La Melandrera*: prau de Bárzana frecuentáu, según los mios informantes, pol melandru.
4. *La Melandrera*: llugar de Parnu frecuentáu pol melandru.
5. *Las Melandreras*: llugar de Villamaor frecuentáu pol melandru.
6. *La Melendral*: castañéu y praos de Prau; ("la melendral", *Comprob.* p.96; "la melendral" *Comprob.* p.105).

Observaciones:

1. La totalidá de los nomes de llugar conseñaos entiéndense comu continuadores del llat. *meles*, *-is* con incrementación del sufixu *-andru*, de perprobable calter diminutivu-despeutivu según apaez nel signu teberganu *pixalandru* (y *pixalandrín*) formáu sobre **pixu*.
2. Los sufixos *-era*, *-al* de los top. 3-6 testimonien que los llugares citaos debieron ser verdaderes madrigueres de melandros, animal perconocíu en Teberga y, per otru llau, asociáu a creencies populares nuna llarga fastera románica (29p.224). Nel nuesu conceyu debieron inxerise ente los bienes personales (si nun ye que se trate d'otra realidá) a vulgar per un inventariu d'un vecín de Villauel qu'en 1772 (DAT) tien "unos melandros con sus campanillas" de 10 reales de valir.

III. Aves y páxaros

LLAT. GALLUM

1. *El Puexu'l Gallu*: en Gradura.
2. *La Cabecera la Gallina*: na braña de Campos.
3. *Gallineiru*: monte cuestu en Villamaor. Né'l ta la llamada *Pena'l Gallineiru*.
4. *Valgallineiru*: en Presorias. Nel mesmu parax alcuéntrase'l llamáu *El Sierru'l Gallineiru*.
5. *El Gallineiru*: praos y granda en san Xuan de Volantes. Al llugar más altu del parax conócenu col nome de *El Picu'l Gallineiru*, na llende con Cansinos. En DAT, n.14, añu 1692, cítase el "prado del gallinero".
- (6. "*gallina*": zona, quiciabes de Villamaor, citada en *Comprob.* p.85.)

Observaciones:

1. *Gallu* y *gallina* (cast. gallo, gallina) inxérense nuna llarga familia de términos rellacionaos etimológicamente y d'usu en Teberga: *gallón* 'gallu grande', *galladura* 'aición y efeutu de *gallar*', 'mota blanca na yema'l güevu considerada efeutu de *gallar* el gallu a la gallina'; *gallineiru* 'capaz', 'piteru'; *gallinada* 'excrementu de les pites'. De toes maneres magar *gallina* seya términu conocíu preferise con muncho la espresión *pita* y el correspondiente masculín *pitú*. A les críes alúdese necesariamente cola espresión diminutiva *pitín*, *pitinos*. De más edá que *pitín*, *pitina* ye'l *pollu*, la *polla* sobre los que se forma'l coleutivu *pollarada* 'conxuntu de pitos que siguen a la pita'.
2. Compréndense perbién que tolos apelativos conseñaos tienen el so aniciu nel llatín *gallus*, *pitulus*~*pitinus*, *pullus*. Toponímicamente alcontramos seguidores de *gallus*, *gallina*,

con incrementación del sufixu coleutivu *-arium* nos exemplos 3, 4, 5.

3. Los derivaos teberganos de *pullus* en toponimia nun fan referencia a les aves sinón a árboles xóvenes del tipu *polliscu* 'rebollu o carbayu nueu'. Alcontramos, de toes maneres, los siguientes nomes de llugar en relación con *pita*:

a. *Las Tierras de la Pita*: llugar de Murias per frecuentáu polos cuervos (8 p.403).

b. *El Cuandión de la Pitallina*: campera de Fresno.

Ye posible qu'estos dos llugares nun faigan referencia a les aves de corral pero sí podríen facelo a otres, anque difícilmente esplicitables, nuna mesma relación etimolóxica.

De fechu podemos dicir lo mesmo pa los topónimos del tipu *gallu* que puen referise a otru tipu d'aves destremaes de les de corral o, mesmamente, a dalgún accidente oronímicu¹¹. De toes formes ye verdá qu'unque la espresión mos lleve a una relación con *pita* les posibles realidaes aludíes puen güei tar bien alloñaes de la motivación inicial. Ye'l casu de *pitaciega* 'Asphodelus albus' o'l de la curiosa espresión conseñada en documentu del sieglu XVII (DAT n.30): "árboles que tuvieran *pata de gallina*".

LLAT. PALUMBUS

1. *Cuetu Palombu*: en Villanueva.
2. *Piedra Palombar*: en Taxa.
3. *Palombar*: zona con casa ente Riellu y Cuañana.

¹¹ Cfr. les referencies daes en P. Català i Roca: «Cuestiones de hidronimia tarraconense (Cataluña)». *Proceedings of the eighth International Congress of Onomastic Sciences. Amsterdam 1963*. The Hague-Paris, 1966, 90-92. J. Corominas, AO, IV (1954), 65-66.

5. *La Palombera* (~*El Palombar*): llugar ermu de Villamaor; yera llugar onde s'axuntaben, de branu, los palombos.

6. *Cuevas Palomberas*: en Sobia.

(7. "*Palombar*": zona citada nel Llibru'l Codu, p.116, 156).

Observaciones:

1. *Palombu*, *palomba* y *palombar* son apellativos d'usu en Teberga si bien ha conseñase que'l xenéricu espresase gracies al masculín *palombu*.

2. Tamos, ensin dulda, delante de continuadores del llat. vg. *palumbum*, *palumbam* (con continuadores apellativos y topónimos asturianos, 14 p.369), substitutivu del clásicu *columbam*¹². Los nuestos top. 2, 3, 4, 7, presenten una incrementación en *-ar* mentantu que 5, 6 ufierten el sufixu *-arium*. Un niciu de la posibilidá de qu'estos sufixos puen ser portadores del mesmu conteníu maniéstamoslo l'alternancia anotada nel n.5.

3. El fechu de qu'en delles zones se señalar la esistencia de continuadores de **pala*, en relación cola terminoloxía de la piedra podría llevamos a pescanciar que dalgunos de los nomes de llugar qu'antecen pudieren almitir interpretación tala (34 p.312; 27 p.169).

Según ello **pal* podría entendese comu correlatu sordu de la tamién raíz litiónica **mal-* (36 p.35). Nel casu asturianu ye claro que tenemos un continuador d'un términu

¹² *Columbiello*, pueblín de Llena, que podría entendese comu continuador del diminutivu de la espresión clásica o d'un antropónimu (18 p.183); camiento que sería meyor entendelu dende la segunda posibilidá.

prerromanu, *empallonase* 'encuevase l'osu pal letargu', pero ello esixe que los topónimos habríen cuntar na so espresión con una palatal lo que nun pasa n'exemplos comu los que siguen anque la referencia a la piedra ye indiscutible:

a. *El Picu'l Palu* (~*El picu'l Pablu*): llugar de Taxa que no cimero tien una peña.

b. *El Palu San José*: llugar de cuetos en Gradura onde según la llienda local la Sagrada Familia, nel so pasu per allí camín d'Exiptu, dexó na piedra la señal del palu o cayáu de San Xosé al cinciar el suelu.

c. *Paliciu*: monte de Vixidel con un serrapu caliar. Nesti parax ta la llamada *Cueva Paliciu*.

d. *El Palagar*: prau con cuetos ente Infiesta y Villamaor.

e. *El Palagar de la Forcada* (~*El Balagar de la Forcada*): cuetu grande ya redondu nuna forcada del terrén en Villanueva.

f. *El Bálagu*: picu aguzáu en términos La Fococha-San Salvador. Según los mios informantes, dende lloñe semeya un gran balagar de piedra.

Ye posible qu'en dalgún casu resulte más afayaizo entender los top. dende'l llat. *palum* 'estaca' con continuadores güei del tipu *palu* 'palu', 'tochu', *palichu*, *palichazu*... o bien que les espresiones autóctones prerromanes fueren interpretaes dende'l llatín triunfante. La interpretación prerromana sería valoratible nos tres caberos exemplos (35 p.145) anque debamos duldar de si la referencia primera foi debida al *balagar* (de yerba) o a daqué qu'asemeyaba un *balagar*, o que yera un *balagar* o *palagar* xustamente por ser de piedra¹³.

¹³ Dende llueu hai continuadores toponímicos de *palum* (18 p.51). Ye claro, per otru llau, que *Pelou* (Salime) entenderíase non con esti aniciu sinón dende l'antropónimu *Pela(gi)um*; lo mesmo val pa *Pelái* (Llena) continuador, comu d'ello da cuenta la nómima medieval, del xenitivu *Pela(gi)i*.

LLAT. ACCEPTOREM + SUF.

1. *L'Azorera*: prau y fayéu en Taxa.
2. *L'Azorera*: prau de Villanueva.
3. *Zoreiru*: llanada con llomba en Vixidel.

GÓT. *GAVILANS + SUF.

1. *Las Gavilanceras*: prau y camín en La Fococha
2. *El Gavil*: fayéu con sierra y fonte en términos de Fresnéu.

LLAT. UULTUREM + SUF.

1. *Puxutreiru*: en Fresnéu.
2. *Penautrera*: prau con peña en Fresnéu; "penautrera" (DAT n.24, añu 1701).
3. *Los Picos de la Utrera*: en términos de Villanueva.
4. *El pozu la Utrera*: llugar d'Entragu, na parte d'arriba de La Zreizalina, onde yera de vezu tirar animales muertos.

LLAT. *MILANUM, MILUUM

1. *El Regueiru'l Milán*: en Vixidel.
2. *Brañamilana*: zona de Parmu onde se da muncho'l faisán.
3. *La Milanera*: barriu de La Plaza, cerca de la ilesia, a la vera de El Vallín.
4. *Miluetos*: prau de Redral en zona alta, na parte d'abaxu de la granda; nun hai cuetos nin cuerre regueiru.

LLAT. AQUILAM

1. *La Mata l'Aguila*: en Fresnéu.
2. *La Pena l'Aguila* (~*La Pena l'Aila*): peña de Taxa frecuentada poles aves rapaces.
3. *El Puexu las Águilas*: en Gradura.

4. *L'Aguil*: braña de Torce allugada nel Cordal de la Mesa, a bona altura. El cume ta a 1875 m. A un serrapu calizu de la braña, de forma característica y llevantáu dáse-y el nome de *El Cuernu l'Aguil*.

LLAT. GRACULUM

1. *El Pozu las Grachas*: pozu onde añeren les grayes fayendo gran aplagoriu.

2. *El Prau las Grachas*: prau de Carrea frecuentáu poles grayes.

3. *Pozu Gracheiru*: pozu de Taxa, frecuentáu poles grayes.

LLAT. COTURNICEM

1. *La Codorniz* (~*La Cogorniz*): monte de Bárzana.

2. *Codorniz*: en Taxa.

LLAT. PERDICEM

1. *La Perdiz*: prau de Bárzana frecuentáu poles perdices.

2. *El Cuetu las Perdices*: peñascu aguzáu de La Foceicha.

LLAT. CORUUM

1. *El Cantu los Cuervos*: na braña de Bárzana.

2. *El Valle'l Cuervu*: valle y colláu en Parmu.

3. *La Pena'l Cuervu*: en Taxa; parax onde abunden los cuervos.

4. *La Pena'l Cuervu*: en Gradura.

(5. "El collado de *condecuerbo*": llende occidental del conceyu de Teberga según CME.)

AST. CURUXA

El Curuxu: praos de Taxa, frecuentaos pola curuxa.

LLAT. BUTEO x MUREM + SUF.

La Bucierca: finques de Campos en llugar altu, al llau de La Corona. Neses finques hai un gran peñascu y a la so vera hai munches grayes.

Observaciones:

1. Una riestra de topónimos amuéenmos que foron llugar d'allugamientu d'azores y gavilanes. Son nicios de güei qu'enconten la esistencia medieval d'azoreres y gavilanceres perapreciaes entós y conseñaes, a vegaes, ente les donaciones efectuaes; asina en doc. de 972 (24 n.28, copia s.XII) en que Tructinus Ueremudiz y Fakilo donen a la llesia d'Uviéu dellos bienes en Teberga ("Tebriga"): "... cum montibus, cum *aztoreras et gauilanzeras*, uenationibus...". Nun ye esta la única vez qu'apaecen tales dones (p.e. 31 n.171, 174, 179; 38 p.67). De la mesma manera güei hai testimonios ente los nomes de llugar asturianos qu'agranden la llista d'esos reserves dando, en dellos casos, nome a pueblos (26 p.433; 18 p.182).

2. Mentantu que l'étimu d'*azor* (güei n'asturianu entá vive'l so diminutivu *azuricu*) ye almitíu cuasimente dafechu, discútese si *gavilán* ha remontase al xermánicu, onde la raíz *gab-* pudiere referise a la garra y pudiere tar presente nos apellativos *gavitu*, *garabatu*, etc., o más bien al llatín onde *gauia* 'gaviota' podría esplicalu al llau de los tamién términos d'Asturies *gaviouta*, *gaviyota*, *gavilueta* (DEEH s.v. *gavia*).

3. Los topónimos seguidores del llat. *uulturem* presenten en Teberga la perda de la *u-*, lo mesmo que pasa nel correspondiente apellativu *la utre*, quiciabes debió al influxu

de la fonética sintáctica. Los nuevos topónimos axúntense a otros yá conocíos nel nuesu dominiu llingüísticu (26 p.510; 33 p.9).

4. Los topónimos relacionaos col llat. **milanum* apaecen bien nuna referencia direuta al animal (top.1), bien axetiva (top.2) o coleutivamente (top.3); el top4 tien les traces de ser un diminutivu formáu sobre'l llat. *miluus*, esto ye **mil(u)ottus*.

5. Los nomes de llugar derivaos del llat. *aquilam* presenten la particularidá d'ufiertamos un axetival en *-il* (top.4) de mou asemeyáu a comu pasa n'otros topónimos relacionaos, caracterizaos pola presencia de dellos animales y que yá viéremos: *Porcil*, *Llubil*, *Gavil*, etc.

6. La presencia de la perdiz y codorniz na nuesa toponimia ye bien curtia y tien que se dicir que l'autóctonu *parpachuela* 'codorniz' dexó'l so llugar al que, quiciabes, representa un préstamu foranu.

7. Los top. derivaos de *coruum*, en principiu, podríen representar una vieya referencia a los cuervos, aves abundantes nestes tierres; de toes maneres nun ha escaecese que derivaos de *curuum* puen facer referencia a coses o accidentes que presenten la particularidá de tar curvaes (43 p.192; 44 p.28).

8. Entiendo que'l top. *La Bucierca* debe interpretase comu un cruz ente los términos llatinos anotaos y en relación etimolóxica con apellativos asturianos del tipu *burzacu* 'milán' (43 p.186).

8. La *coruxa*, términu que l'ast. comparte coles llingües más occidentales de la Península, ta presente ente los nuevos topónimos (18 p.182). Nun van acordies los estudiosos nes propuestes etimolóxiques anque apocayá propúnxose sofitar un aniciu onomatopéyicu (45 p.188).

IV. Los insectos, reptiles y pexes

LLAT. APICULAM

1. *Val de las Abechas*: peñes caliares nun valle pequeñu de Villanueva.

2. *Vallinabeichas*: parax xunto a Penafurada (Carrea-Fresnéu) onde abunda la piedra caliar.

3. *Los Abeichales*: prau de Villamaor, con munchos cuetos caliares ya prietos, toos ellos mui afuracaos.

4. *Las Abeichas*: pradería cerca de San Salvador, ensin peñascos. Los mios informantes nun s'acuerden de que fore llugar dedicáu a l'apicultura.

5. *Las Calabichas*: llanada con piedra caliar, en Torce.

Observaciones:

1. Del diminutivu del llat. *apes*, esto ye *apiculam*, provién la nuesa espresión *abeicha*, insectu qu'en dómines pasaes foi perapreciáu pol papel que se-y asignare dientru la economía casera.

2. Ye perdificil decidir que tolos topónimos qu'antecedan tengan daqué relación etimolóxica cola *abeicha*; más, en dalgún casu, los nomes de llugar pudieren debese a les cavidaes o furacos na piedra caliza darréu que munches vegaes ufierten un bon paecíu colos panales (cfr.36). Ye posible que nesti sen puedan entendese los top.3, 5 polo menos.

3. El top.5 magar les sos traces fonétiques, onde se confundiría col apellativu *calavicha* < *clauiculam*, podría, quiciabes, entendese comu una amestadura del prerromanu **kala* 'piedra' + *abeichas* anque nun dexa de ser una hipótesis lloñe de poder probase.

4. L'abeya, comu dicíamos, foi d'interés grande na economía

tradicional comu productora de miel, viviendo nel truébanu o caxellu y ensamando dacuandu por razones d'espaciu vital. L'apoderamientu del miel tenía que se facer capando las abeichas, esto ye, afumando (y darréu d'ello afogando) a bona parte de les que vivíen nel truébanu¹⁴.

5. Sobre'l llat. *mellem* formóse un topónimu en Parmu, *La Cueva'l Miel*, llugar de la peña onde hai un caxellu al que ye perdifícil llegar.

6. El truébanu dio tamién nome a una fonte, *La Fonte'l Truébanu*, na braña de Lllamaraxil (Valdecarzana); esta denominación debióse al truébanu que se punxo al ras del suelu onde surdía la fonte, pa dir almacenando l'agua y facer más afayaízo beber. Según *Comprob.* (p.90, 94, 96) hai una zona en Santianes a la que llamaben "el truebano" y una tierra ente Barriu y Cuña conocida comu "la llomba del truebano" (CMÉs 2035, 2039; DAT n.30, añu 1706).

Al fechu d'asitiar una imaxe nun truébanu, comu si d'una horcacina se tratare, debe'l so nome una advocación, *La Virxen de Trobaniellu* que ta nuna capiella ente La Villa y Quirós, anque dientru les llendes d'esti conceyu; celebren la fiesta de monte, el 15 d'agostu. Apaez documentada comu "Ntra. Sra. de Trobaniello" (DAT n.32 sieglu XVII); al llugar refierse Xovellanos nel so Diariu III diciendo "el puerto es alto, de excelente suelo donde se pudiera hacer un buen camino veraniego".

7. Etimológicamente *truébanu* esplicóse comu pallabra d'aniciu prerromanu, d'una base **tob*, **tov*, con una *r* epentética (W. Brinkmann), o d'aniciu xermánicu *trog-* 'cestu' (Malkiel) d'un gót. **thraúhs* (DCECH s.v. troj) o d'un llat. *torus* > **toricus* o

¹⁴ Según CME respuestas 18, 19 en Valdesampedru hai 223 truébanos que *Comprob.* aumenta a 243; el mesmu catastru fala del vezu de capar afumando.

tubulus (37 p.377).

La nuesa opinión lleva a postular comu étimu un deriváu de *torum* > *tueru* 'troncu' (DCECH s.v. tuero)¹⁵, esto ye **toricum* > **tuergu*, aniciu del verbu **toricare* > *torgar* 'impedir al gochu con una estructura de palos'. **Tuergu*, incrementáu col sufixu átonu *-anu*, sería'l verdaderu responsable del apellativu *tuérganu* > **trueganu* > *truébanu*. La mesma toponimia tebergana da cuenta de representantes de *Tuérganu* en dos nomes de llugar de Parmu: *El Regueiru los Tuérganos* y *El Cantu los Tuérganos*, *parax* onde se da muncho'l ganzu y de pasu difícil. Pero un deriváu diminutivu de *torum* col mesmu sufixu *-anum* + *-ellum* debió selo **toranellu* > *Turaniellu*, variante fónica de *trobaniellu*, nome d'un prau cerca de San Salvador a la vera de Las Abeichas.

LLAT. MUSCAM + SUE.

1. El Moscadoriu: en Fresnéu.

Esti topónimu tien que s'interpretar dende l'apellativu teberganu *moscadoriu* 'llugar afayaízu pa moscar'; *moscar* 'correr les vaques y caballeríes por mor del calor y de les picadures de les mosques', 'asitiase en llugar frescu o a la solombra pa evitar la picadura de les mosques y el calor'.

Tolos términos tienen el so aniciu nel llatín *muscam* > (la) *mosca* 'mosca', 'períodu nel que se mosca'. *Moscadoriu*

¹⁵ Derivaos de *torum*, con *o* breve, amás del apellativu *tueru* tendríamos el topónimu teberganu *El Tuelu*, prau de Riellu. Pero al llau de los exemplos diptongaos alcontramos otros adiptongaos quiciabes debíos a la posición átona del decursu: *Torolosu* (tamién *El Toru l'Osú*) pasu del osu nuna llomba en San Salvador; *Toroformosu*: castañéu y prau xunto al Prau Santa Marta (Entragu), de terrén patente. Estos nomes de llugar deben relacionase colos del tipu *Toral* que nada tienen que ver colos derivaos de *taurus*, y col verbu *torar* 'romper', 'raxar doblando'.

presenta la incrementación d'un sufixu *-torium* > *-doriu*, de valir instrumental¹⁶.

LLAT. FORMICAM

1. *Furmigas*: prau de Campiellu onde hai dellos formigueros: "las formigas" (Comprob. p.116).

2. *Veiga de Furmiguera* (~*Veiga de Furmigueiru*): en Fresnéu. Hai formigueros na zona.

Observaciones:

Ensin ser a negar que ye posible que los dos topónimos puen tener el so orixe na referencia a verdaeros *formigueiros*, frecuentes nel territoriu, lo cierto ye que tamién pudieron dase casos d'influencies mutues con derivaos de *furnum*; en concretu, l'apellativu *furnica* pudo aplicase, a vegaes, a figures caprichoses na piedra habiendo dáose llueu un tracamundiu ente nasales (cfr. DCECH s.v. furnia).

LLAT. VG.*COLOBRAM

1. *La Fonte la Culuebra*: en Villamaor.

2. *La Fonte la Culuebra*: n'Urria.

3. *La Fonte'l Colobró*n: en Prau.

Observaciones:

Culuebra (~*culuobra*) ye la espresión autóctona qu'esixe partir d'un llat. vg. **colobram*; nel casu del tercer topónimu podríamos tar delante d'un seguidor de *coluber*

(>ast. *cuélebre*) incrementáu col sufixu *-ón*. Referímonos dalguna vegada (6 p.671; 11 p.33) a la posibilidá d'interpretar esos nomes de llugar en relación a les creencies mítico-relixoses, tan cotidianes na Asturies tradicional. De toes maneres, nun habría razón dala que torgare una interpretación de los tres topónimos al marxe de la realidá natural.

LLAT. *LACARTUM < LACERTUM

1. *Llagarteiru*: camín d'Urria.

(2. "*lagarto*": nome d'una viña según el Llibru'l Codu (p.126).

Nel top.1 inxérense'l sufixu *-arium* > *-eiru* con un nidu conteníu abundativu.

LLAT. ANGUILLAM + SUF.

1. *L'inguileiru*: prau de Prau a la vera una peña caliar peronde pasa un regueru, creció de la que llueve; "el engulero" (Comprob. p.77).

Paez d'aconseyar camentar que'l topónimu foi motiváu por ser, en dalguna dómina, ricu n'anguiles; la presencia del sufixu abundativu *-eiru*, failo credible por más que siempre seya dable ponelu en relación con *inguiláu* 'estrechu y allargáu'. Etimológicamente *anguila* nun pue entendese direutamente dende llat. *anguillam* pol tratu de la xeminada. Por cuenta d'ello nun queda namái que considerar el términu comu un préstamu del occidente peninsular anque tamién ye almisible, meyor, camentar que pudo dase una época onde apaecieron n'oposición masculín/femenín **l'anguil*/**l'anguilla* llueu, pol puxu analóxicu, convertíos en *l'anguil*/*l'anguila* de mou asemeyáu a comu pasare colos demostrativos nuna fastera del centru-oriente asturianu *aque*l/*aque*la (43 p.116).

¹⁶ Haciendo referencia a les époques braniegues de mosca dicen en Teberga: *Por San Agustín/pierde la mosca la vaca/y cógela el pollín.*

LLAT. TRUCTAM + SUF.

1. *Truchales*: praos de Vixidel, cerca del ríu.

Observaciones:

1. Camiento que dende llat. *tructam* > *trucha*, con incrementu del sufixu abundantivu o caracterizador, pue entendese'l nuesu topónimu. Dende'l puntu vista de la espresión podría aguardase una vocalización de la yod aniciada nel grupu -ct- (asina *truita* nes fasteres C, D, del occidente; o mesmamente *truechas*, en Teberga, nel usu figuráu *dar las truechas* 'dar la parpayuela')¹⁷.

2. Na documentación ensin asoleyar del Ayuntamiento de Teberga (DAT n.4, añu 1701) cítase un terrén comu "Truchín" pero na opinión de mio ha tratase del continuador d'un antropónimu "Tructinus" conseñáu na nómina medieval.

Consideranza cabera

La relación de nomes de llugar, talmente comu

antecede, dexa afitao que si bien ye cierto que delles de veces ye difícil perasegurar qu'un determináu topónimu tien que s'entender acordies cola espresión qu'empobina a un apellativu zoonímicu, nun queda otru remedi u qu'interpretar otros exemplos comu nicios de que los animales, lo mesmo los domésticos que los salvaxes, insectos, reptiles, etc. puen ser responsables d'afechu de que cuayaren pa la posteridá nomes de llugares debíos a ser por ellos frecuentaos. Paecen poco pensaes y frutu d'un trabayu de gabinete pero ayenu a la esperiencia encuestadora en toponimia, les pallabres llixeres de Galmés Fuentes (46 p.370): "Pero si las gallinas, los cuervos, los azores, las perdices o las palomas no sirven por lo general para definir rasgos peculiares de la toponimia, es evidente que los insectos, diseminados por todas partes, justifican con mucha menos razón una determinación toponímica concreta" (46 p.37). La nuesa esperiencia lleva n'otru sen anque non por ello seyamos poco prudentes pa coles armadíes que pue llevar inxeríes la siempre llaina homonimia.

¹⁷ Na llingua coloquial la madre interpela al fíu asina:

- *¿Quiéisme muchu?*

- *Sí, comu la trucha al truchu*, respuede él.

Bibliografía citada

1. G. Rohlfs «Aspectos de toponimia española», *Boletín de Filología*. XII. Lisboa, 1951.
2. J. Corominas *Tópica Hespérica*. Madrid (Gredos) 1972 (T. I,II)
3. G. Rohlfs *Estudios sobre el léxico románico*. Madrid (Gredos) 1979.
- X. Ll. García Arias, «De toponimia tebergana (III). Fitotoponimia», BIDEA 99, 1980.
5. J. Manuel González, «El 'Güoy muortu', estudio toponímico», *Archivum* VII, Uviéu 1957.
6. J. L. García Arias, «Aportaciones al folklore asturiano», BIDEA 86, 1975.
7. Bellmunt y Canella, *Asturias*, T.III. Xixón 1900.
- 8 X. Ll. García Arias, «De toponimia tebergana (V). Organización del espacio agrario», BIDEA 105-106, 1982.
9. J. L. Pensado, «Estudios de lexicografía asturiana», *Archivum* X. Uviéu 1960.
10. A. Fernández González, *El Habla y la cultura popular de Oseja de Sajambre*, Uviéu 1959.
11. X. Ll. García Arias, «La Manxoya y llugares teberganos de cultu precristianu», *Lletres Asturianas*, 3. Uviéu 1982.
12. Aurelio del Llano, *Las bellezas de Asturias de Oriente a Occidente*. Uviéu 1928.
13. Guzmán Álvarez, *El habla de Babia y de Laciana*. Madrid 1949 (CSIC).
14. J. Manuel González, *Toponimia de una parroquia asturiana*. Uviéu 1959.
15. M. G. de Jovellanos, «Apuntamiento sobre el dialecto de Asturias», BAE n.46.
16. C. Cabal, «El caballo en la Asturias del S. XVI», BIDEA 38. Uviéu 1956.
17. X. Ll. García Arias, «Documentación toponímica medieval. Algunas observaciones», *Asturiensia Medievalia*, 4. Uviéu 1981.
18. X. Ll. García Arias, *Pueblos Asturianos. el porqué de sus nombres*, Salinas 1977.
19. *Actas de las Juntas y Diputaciones del Principado de Asturias*. Uviéu 1949.
20. C. Cabal, «Del folklore de la gatera», BIDEA 9. Uviéu 1950.
21. Leite de Vasconcelos, *Estudos de Filologia Portuguesa. Seleçãõ et organizaõ de Serafim Silva Neto*. Rio de Janeiro 1961.
22. J. M. Piel, «Semblanza toponímica de un ayuntamiento gallego: Fonsagrada». *Studia Philologica* II. Madrid 1961.
23. L. Cortés, «Lupianus, hidronímico y antropónimo». *Cinquième Congrès International de Toponymie et d'Antroponymie*. Univ. de Salamanca 1958.
24. S. García Larragueta, *Colección de Documentos de la Catedral de Oviedo*. Uviéu 1968.
25. C. Bobes, «De toponimia asturiana», *Archivum* XI. Uviéu 1962.
26. A. Montenegro Duque, «Toponimia Latina», ELH, I. Madrid 1960.
27. X. Ll. García Arias, «De fitonimia asturiana», BIDEA 92, Uviéu 1977.
- 28.X Ll. García Arias, «Metafonía per -i». *Lletres Asturianas* 4. Uviéu 1982.
29. K. Baldinger, *La formación de los dominios lingüísticos de la Península Ibérica*. Madrid (Gredos) 1971, 2ªed.
30. J. M. Piel, «A propósito de tres topónimos: *Pecene, Pessenim, Villa*

- Peceñil». *Revista Portuguesa de Filología*. XI, 1961.
31. A. Floriano Cumbreño, *El Monasterio de Cornellana*. Uviéu 1950.
32. J. L. García Arias, *El habla de Teberga: sincronía y diacronía*. *Archivum* 24, 1974.
33. J. M. Piel, «Notas de toponimia galega». *RPF*, VI.
34. A. Llorente Maldonado, «Esquema toponímico de la Provincia de Salamanca: topónimos prerromanos», en *Estudios de Filología e Historia dedicados al profesor García Blanco*. Salamanca 1962.
35. Martín Sevilla, «En torno a la etimología de *bálagu*». *Estudios y Trabajos del Seminariu de Llingua Asturiana* II. Universidá d'Uviéu 1979.
36. A. Badía i Margarit, «'Mal' roca, en la toponimia catalana». *Actas de la Primera reunión de Toponimia Pirenaica*. Jaca Agosto 1948. Zaragoza 1949.
37. C. García, «Trobo, truébano, trubieco», *Archivum* XII. Uviéu 1962
38. S. García Larragueta, «*Sancta Ovetensis*». *La Catedral de Oviedo centro de vida urbana y rural en los siglos XI al XIII*. Madrid 1962.
39. Fco. Javier Fernández Conde, «El medievo asturiano (siglos X-XIII)». *Historia de Asturias* 4. (Ayalga Ediciones) 1979.
40. A. María Cano, *Vocabulario del Bable de Somiedo*. Uviéu 1982.
41. Manuel Menéndez, *El Cuarto de los Valles* II. Uviéu 1965.
42. Alfredo Noval, *La fauna salvaje asturiana*, Ayalga. Xixón 1976.
43. X. Ll. García Arias, *Contribución a la Gramática Histórica de la Lengua Asturiana y a la Caracterización Etimológica de su Léxico*, Universidá d'Uviéu 1988.
44. X. Ll. García Arias, «De toponimia tebergana (IX): la metáfora ya'l símil». *Lletres Asturianas* 26 (1987) pp.23-39.
45. E. Corral Díaz, «Denominacións galegas da *coruxa*». *Verba* 12 (1985) pp.183-197.
46. A. Galmés de Fuentes, «Toponimia asturiana y asociación etimológica». *Actes de les Xornaes de Toponimia Asturiana*, Uviéu, Academia de la Llingua Asturiana, 1987, pp.31-39.

